

Papírna s vodopádem za humny

Žimrovická továrna na papír a Žimrovice vůbec, to je zase trochu jiný kousek do mozaiky českých a moravských papíren, kterou spolu již více než šest let skládáme. Kopcovité okolí Hradce nad Moravicí je rázovitý a tvrdý kraj a lidé jsou zde odedávna navyklí o svůj chléb bojovat daleko urputněji, než třeba v průmyslem přeplněných středních Čechách či v úrodném Polabí. Žimrovičtí však měli a mají v onom boji přece jen dvě zásadní výhody. Nesmírné lesní bohatství a mocnou vodní sílu řeky Moravice, kterou dokázali díky důvtipu a prozíravosti zakladatelů papírny až podivuhodně dobře využít. Přijměme tedy opět pozvání Petra Novotného, tentokrát do malé vísky v pohoří zvaném Nížký Jeseník, kde se již 116 let nepřestal vyrábět papír.

Carl Weissshuhn přichází

Ano, 29. srpna 2007 uplynulo přesně 116 let od okamžiku, kdy si Carl Weissshuhn, syn nadlesního z myslivny Jeruzalém u Ratiboře a potomek někdejších pruských a hessenských důstojníků, s podivem prohlížel první pás hnědého dřevitého papíru, sunoucí se pozvolna z papírenského stroje. Jeho předkové toho, pravda, o výrobě papíru mnoho nevěděli, a také výchova, kterou mu poskytl otec, byla zaměřena poněkud jiným směrem. Proto se Carl Weissshuhn po nabytí všeobecného vzdělání rozhodl pro stavitelství. Zajímala jej zejména výstavba mlýnů – zde je pravděpodobně možné hledat počátek jeho vřelého vztahu k vodním dílům; touha ovládnout přírodní síly řek a využít jejich síly ku prospěchu člověka jej pak neopustila po celý život.

Carl Weissshuhn přišel do tehdy rakouského Slezska po ukončení vojenské služby. V roce 1862 si pronajal osamělý albrechtický mlýn na řece Moravici, pár kilometrů od Žimrovic a s pomocí malého vodního díla tu uvedl do provozu pilu. Vodní síly ostatně využíval i na pilách v Medlicích, Moravici i dalších, které časem získal. Byla jich řada a nebyly jen ve Slezsku, ale třeba

i v Krkonoších nebo v Dolním Rakousku. Když k nim posléze přidal i lom na břidlici, dal se do budování cest v do té doby neschůdných údolích Moravice. Veřejné cesty, dřevěné konstrukce, železniční stavby, to bylo náplní práce mladého Weissshuhna v šedesátých letech devatenáctého století.

Voda ze skály

Zkušenosti s „vodními pracemi“ a zvláště ty, které Carl Weissshuhn získal, jej přivedly do továrny na papír v Anenském údolí u Vítkova, patřící knížeti Rozumovskému a do dřevobrusírny a továrny na lepenku v Kylešovicích u Opavy. Tady přišel na to, jak obrovskou roli může voda sehrát právě při výrobě papíru či lepenky. Voda a dostatek dřeva, dvě podmínky, které platily před stoletími a platí i dnes. A právě v okolí Albrechtické pily takovéto podmínky byly. Totiž až na jednu maličkost – voda tu sice byla v dostatečném množství, ale tu, kterou si Carl Weissshuhn vybral pro plavení dřeva a zejména jako zdroj síly pro pohon vodních turbín, dělil od místa papírny, kterou zde mínil vybudovat, mohutný skalní masív. Bylo proto nutno vybudovat v příkrých skalních svazích, stěnách a četných průvrách vodní příkop

široký 4 – 5 metrů. Nikomu z tehdejších projektantů a stavitelů se do takového úkolu příliš nechtělo a tak si nakonec všechna měření a projektové práce udělal, společně se svými syny, Weissshuhn sám. Laicky nakreslený projekt náhonu dlouhého 3 600 m, splavu na Moravici, tunelu skrz Kozí hřbet, tři svahových tunelů, dvou akvaduktů, napojení na turbíny dvěma skoro vertikálními šachtami a odvodňovacího příkopu, stačil tehdejšímu c.k. Okresnímu hejtmanství v Opavě k vydání stavebního povolení. Krátce potom, 24. 7. 1890, pak bylo tímtéž úřadem vydáno i povolení ke stavbě vlastní papírny. Tady už ovšem Weissshuhn s vlastním projektem nevystačil, zadal jej dvěma rakouským projekčním kancelářím, z nichž jedna, Escher Wyss z Leedsdorfu, kupodivu existuje dodnes.

Zrodila se papírna

S vlastní stavbou papírny se započalo ještě v roce 1890 a nejprve přišla na řadu dřevobrusírna. Rozběhla se 30. 7. 1891 a byla vybavena šesti, později sedmi horizontálními brusy o šířce kamene 50 cm. Přítlak broušených polen na otáčející se brusný kámen obstarávaly mechanické lisy – hydraulické zalisování bylo patentováno až o pár let později. Na rozdíl od dnešních dřevobrusíren, třeba té naší největší, ve Štětí, kde se dřevěná polena zakládají do brusů tak, jak přivezou z lesa, pouze se odkorní, se v Žimrovické brusírně dřevo nejprve pařilo ve čtyřech pařácích. Dřevná vlákna se pak při broušení snadněji uvolňovala a celý proces výroby dřevoviny se tak urychlil. První pařáky byly prosté litinové kotle,

V popředí vodopádu staré brusné kameny

upevněné „naležato“ na podstavcích. Měly jeden otvor, sloužící jak pro zakládání polen, tak i pro jejich vynášení a druhý pro přívod ostré páry. Později byly tyto horizontální pařáky nahrazeny pařáky vertikálními, se zvláštním mechanismem – napařené dřevo se z nich mohlo vykládat ihned po ukončení procesu, nebylo nutno čekat, až pařák vychladne.

Mezitím byla v žimrovické papírně dokončena výstavba prvního papírenského stroje. Dodala jej firma Hemmer z Welsu v Horním Rakousku a nebyl to na tehdejší dobu žádný trpaslík. S pracovní šířkou 210 cm patřil k nejmodernějším a jeho počáteční produkce činila 4 – 5 tun papíru denně. Po půl roce, po řádném zapracování všech dělníků a po vyléčení „dětských nemocí“ tohoto stroje, však stoupla jeho denní výroba na úctyhodných 8 tun.

Tekutý pomocník

Již na podzim roku 1891 požádal Carl Weisshuhn o povolení k plavení dřeva, aby mohl uskutečnit jeho nejlevnější dopravu údolím Moravice a to až ze vzdálenosti 50 km nad továrnu. Šlo o to, že metrová polena mohla být během roku připravena a naskládána na mnoha místech podél řeky a při jarních a podzimních vyšších vodních stavech pohodlně splavována až do továrny. Velmi originální byl i způsob vykládání dřeva na dřevosklad, ležící 8 – 12 metrů pod úrovní hladiny vody v náhonu. Až sem se dostala polena dřevěným korytem, napojeným na náhon. Do něj pak byly podle potřeby vkládány zvláštní zkosené vyhadzovací „skluzy“, které polena vymrštily z koryta ven; tam již čekali dělníci a ukládali je do hrání, kde polena čekala na další zpracování. Voda odtékala pod hromadami dřeva do odvodňovacího kanálu. I při malém počtu dělníků tak mohlo být na dřevosklad denně dopraveno 1000–2 000 prostorových metrů dřeva! Brusné dřevo se tak dopravovalo až ke strojům s minimálními náklady a také dřevovina broušením získaná, či jak se tehdy říkalo „dřevní obrus“, byla k třídícím, odvodňovacím strojům, holandrům a nakonec i ke stroji papírenskému vedena samospádem. Totéž platilo o „technologické“ vodě, potřebné v celém procesu výroby papíru

Sklobení starého a nového

a zejména pak o vodě „energetické“. Každý z dřevobrusů, papírenských zařízení s obrovskou spotřebou elektřiny, byl totiž napojen samostatně na svoji turbínu. Zprvu to byly turbíny Girardovy, později Francisovy. Velký výškový rozdíl mezi brusy a hladinou vody v náhonu byl pak znamenitým pomocníkem jejich plynulého chodu.

Patentní papír versus Lignocel

V oněch letech na konci 19. století tedy brány žimrovické papírny denně opouštělo až 8 000 kg hnědého dřevitého papíru, či jak se tehdy říkalo „papíru patentního“. V dalších letech pak docházelo k rozšiřování a zdokonalování výroby a tak již v roce 1899 přibyl do továrny papírenský stroj číslo 2, postavený firmou Füllner a později dokonce ještě dva další. Papírna byla tedy zpočátku zařízena právě jen na výrobu hnědého balicího papíru. Po první světové válce však začaly na území Čech a Moravy vznikat nové továrny na papír, rozšířila se konkurence a žimrovičtí se tak byli nuceni zabývat také kvalitou, nejen množstvím vyrobeného balicího materiálu. Začalo se pochopitelně u suroviny. I nadále jí zůstala dřevovina, z pouhého změkčování pomocí páry se však přešlo na paření či jakousi předváčku dřeva za přítomnosti louhu. Nešlo o vaření v pravém slova smyslu, jaké známe ze sulfátových celulózek, kdy se na dřevo nasekané na štěpky působí směsí varných

chemikálií, jejímž základem je hydroxid sodný. Přesto i tady docházelo alespoň k částečnému rozpouštění inkrustačních látek ve dřevě a k jejich odstranění. Výsledkem pak byla dřevovina mnohem kvalitnější a zejména světlejší barvy, značně se podobající opravdové buničině. Na rozdíl od výroby buničiny, zde navíc byla mnohem větší výtěžnost dřevní hmoty. S novou surovinou bylo možné modernizovat vyráběný sortiment a tak netrvalo dlouho a žimrovické papíry „Lignocel světlý“ a „Lignocel bílý“ se staly mezi balicími materiály té doby opravdovými pojmy.

Papír namísto juty

V papírenské ročence z dvacátých let století minulého, tedy dvacátého, se můžeme mimo jiné dočíst, že: „V roce 1890 založená papírna v Žimrovicích dnes náleží k největším a nejlépe zařízeným podnikům papírnického oboru. Zvláště v posledních letech bylo zařízení papírny nynějšími majiteli ing. Karlem Weisshuhnem, Arnoštem Weisshuhnem a Felixem Weisshuhnem zmodernizováno a dobudováno“. To již našel v jejím sortimentu své místo další důležitý produkt – papírové pytle. Již za první světové války produkovala žimrovická papírna velké množství pytlů na cement a hnojiva (papír zde nahrazoval za války téměř nedostupnou jutu a bavlnu). Denně se vyrobilo až 50 000 pytlů, ručně lepených ze tří až pěti vrstev papíru. Zprvu to byly jen pytle

Žimrovice v letech 1892, 1930 a 1950

otevřené, později i uzavřené, tzv. ventilové. Teprve od roku 1927 se začalo s výrobou nekonečných pytlových hadic na strojích firmy Honsel a Bielfeld. Z hadic se řezaly pytle potřebné délky, jen dna byla dolepována ručně. Během druhé světové války potřeba papírových pytlů značně vzrostla, neboť papír musel nahradit dřívější pytlárenské suroviny i u jiného zboží než jen u cementu a hnojiv. Majitelé proto pořídili další pytlový stroj, tentokrát i s lepičkou den a dokonce již i s možností

potisku pytlů. V době největšího rozmachu této výroby tak papírna pánů Weisshuhnů produkovala až 25 milionů pytlů ročně.

Papír jde do světa

Ale nebyly to jen pytle, co tehdy šířily do světa dobré jméno žimrovické továrny. Také další sortiment byl velmi zajímavý, i když z dnešního pohledu poněkud exotický. Kupříkladu papírové koberce. Jejich potřeba byla zpočátku malá, teprve válečný nedostatek tkanin měl za následek expanzi této výroby, takže se tu vyrobilo i 8 milionů běžných metrů jedno, nebo dvoubarevně potištěných papírových koberců ročně. V roce 1930 byla úspěšně zavedena výroba dalšího druhu papíru určeného pro domácnost. Dostal název „Kawoleum“ a šlo o dřevitý, preparovaný a barevnými vzory potištěný papír, jenž měl nahradit voskované plátno. Byl odolný proti vlhkosti a dal se na něj postavit i horký hrnec. Experimentovalo se též s výrobou umělých střev na uzeniny a z osmadvaceti-gramového a třicetigramového Lignocelu se po válce začal vyrábět balíčkový a skládaný toaletní papír.

Před první světovou válkou a během ní se produkce žimrovické papírny prodávala pouze do zemí bývalého rakousko-uherského mocnářství, export ve větším rozsahu nebyl potřebný. Po válce se však situace rapidně změnila, tuzemská odbytiště nestačila a bylo třeba věnovat pozornost i zahraničnímu obchodu, který po čase dosáhl až 60 procent celkového obrátu. Vývoz se rozšířil do celé Evropy, především do sousedních států, ale i do Velké Británie a jejích kolonií, na Dálný východ či do Jižní Ameriky.

Žimrovice dnes

V roce 1966, vyšla u příležitosti 75 let trvání žimrovické papírny útlá knížečka, shrnující nejvýznamnější dějinné kapitoly z historie továrny. Nemějme za zlé kronikářům té doby poplatnost režimu – i oni se museli potýkat s nástrahami rozvinuté socialistické společnosti a navíc, nešlo-li o vyložení politický pamflet (a v našem případě o něj opravdu nešlo) dalo se v takovýchto publikacích vyčíst mnohé. Jak z tištěných řádků, tak i mezi nimi. V té žimrovické ročence se v kapitole „Pravda zvítězila“ píše: „Historie kapitalistického podnikání byla

ukončena v květnu roku 1945. S osvobozením Žimrovic Sovětskou armádou dne 3. května se otevírají nové dějiny závodu. Další historii napíše dělnická třída znárodněného průmyslu československého socialistického státu.“ Dnes, po 62 letech od onoho „ukončení“ je papírna po mnoha organizačních, statutárních i sortimentních změnách opět v rukou silného vlastníka a řečeno lidově „jede, až se z ní kouří“. Totiž pardon, nekouří, to by mi žimrovičtí dali! Z komína, toho základního atributu socialistického průmyslu dnes díky plynovým kotlům vychází jen trocha vodní páry. Kvalitně rekonstruovaný papírenský stroj vyrábí v nepřetržitém provozu papír na „fluting“, tedy onu zvlněnou vrstvu vlnitých lepenek; tu prodává v podobě rolí do tuzemska i do zahraničí. Najdeme tu dokonce i malý slepovací stroj na dvouvrstvou lepenku. Zásadní je změna suroviny, zmizely brusy a dřevěná polena, na jejich místo nastoupil sběrový papír a vířivé rozvlákňovače – na vnitřní vrstvu jednorázově použitelných vlnitých lepenek přece nebudeme plýtvat vzácnou dřevní hmotou.

V druhé polovině továrny se rozkládá zpracovatelská divize majitele žimrovické továrny, společnosti Smurfit Kappa. Skvěle vybavené kartonážní pracoviště, kde se vlnitá lepenka v množství až 4 milióny m² zpracovává do konečné podoby obalů. Krabice se vyrábějí na „in-line“ linkách s třibarevným potiskem, výroba tvarového výseku probíhá úctyhodným tempem na plošných i rotačních výsekových strojích, které jsou integrovány s tiskovými jednotkami. Tady se stoletá historie přeměnila v moderní současnost.

Zakladatel a první majitel žimrovické papírny pan Carl Weisshuhn prý rád chodil v časných ranních hodinách na prohlídku své továrny. Leckdy podřimující strojvedoucí a dělníci při jeho spatření vyskakovali ze židlí, ale on je s úsměvem uklidňoval: „Jen sedte, dokud vy sedíte, je to pro mne znamením, že stroje jedou a tudíž je vše v pořádku“. Je to stará papírácká pravda, která platí dodnes, a tak nezbyvá, než popřát žimrovickým papírníkům, aby ještě dlouho nemuseli vyskakovat ze svých židlí.

Detail turbíny